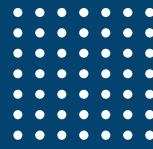

II Маріупольський
конституційний форум
(6 жовтня 2023 року, м. Київ)

ВІЗІ МАЙБУТЬОГО: КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Конституційний
Суд
України

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі

II Маріупольський конституційний форум «Візії майбутнього: конституційний вимір повоєнного відновлення України та європейської інтеграції» : збірник матеріалів і тез (м. Київ, 6 жовтня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. 176 с.

ISBN XXXXXXXXXXXXXXXX

© Конституційний Суд України, 2023

Видано за підтримки Координатора проєктів ОБСЕ в Україні. У цій публікації висловлено виключно позиції авторів. Вони не обов'язково збігаються з офіційною позицією Координатора проєктів ОБСЕ в Україні.

II МАРІУПОЛЬСЬКИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ФОРУМ

**ВІЗІЇ МАЙБУТНЬОГО: КОНСТИТУЦІЙНИЙ
ВИМІР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Київ
2023

Анна ПОЛІТОВА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

**РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ
У ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
(ВОЄННОГО СТАНУ)**

Зауважимо, що питання системи суб'єктів протидії злочинності залишається дискусійним. Узагальнюючи наукові підходи до визначення суб'єктів протидії злочинності [запобігання злочинності, профілактики злочинів (кримінальних правопорушень)], В. Бутенко зазначає, що «дослідники розглядають його у різний спосіб: як окрему кримінологічну категорію, так і шляхом простого переліку суб'єктів протидії, в залежності від їхніх функцій, рівня функціонування та інших ознак; як сукупність відповідних суб'єктів, об'єднаних за характером виконуваної соціальної функції, так і системно, тобто в якості соціально обумовленої ієрархічної системи. Перша група науковців розглядає суб'єктів протидії злочинності як певну сукупність державних органів, державних та приватних установ, окремих індивідів, які в межах своєї компетенції або наданих їм прав здійснюють вплив на кримінально протиправні прояви з метою зниження їх інтенсивності, усунення причин та умов злочинності. Друга група науковців розглядає суб'єктів протидії злочинності не лише в їх сукупності, яку можна визначити через виконувані ними функції у вказаній сфері, а в якості системного утворення, що має відповідні якісні ознаки» [1, с. 116–117].

Не заглиблюючись у дискусійні аспекти цього питання, ми підтримуємо тих вчених, які під суб'єктами запобігання злочинності розуміють державні органи, громадські організації, соціальні групи, службових осіб чи громадян, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із запобіганням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність і злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [2, с. 326].

Проблема гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) виникла ще у 2014 р., із початком так званого «гібридного»

формату міжнародного збройного конфлікту, який всілякими засобами заперечувала російська федерація, вказуючи, що вона не є стороною конфлікту, а надає лише гуманітарну допомогу мешканцям Донбасу. Разом із тим у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ) за період із 14 березня 2014 р. до 31 січня 2017 р. зазначено: «Від самого початку збройного конфлікту у квітні 2014 р. УВКПЛ відмічає, що про сексуальне насильство з боку усіх сторін, які беруть участь у бойових діях, повідомляє чимало людей, які проживають вздовж лінії зіткнення. Часто неперевірені, такі повідомлення широко розповсюджувалися засобами масової інформації по обидва боки від лінії зіткнення, сприяючи поглибленню недовіри, розділу та ворожості серед місцевих громад. Випадки сексуального насильства часто недостатньо висвітлені, зокрема, через загальну незручність щодо обговорення цієї проблеми, а також через стигму та травми, пов'язані з ними. УВКПЛ не мало можливості перевірити усі повідомлення про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, про які йому стало відомо, особливо на території, яка знаходиться під контролем озброєних груп. Це пов'язано з обмеженням доступу до окремих місць з міркувань безпеки, рідкими можливостями доступу до осіб, яких тримають під вартою у зв'язку з конфліктом, у цих районах та неготовністю людей говорити на цю тему через побоювання помсти. Не маючи доступу до Автономної Республіки Крим, УВКПЛ має обмежену інформацію про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, там. Відсутність безпосередніх контактів із жертвами робить менш імовірним розкриття ними деталей, які б дозволили УВКПЛ зробити висновки про застосування сексуального насильства. Відсутність доступу до осіб, позбавлених волі, перешкоджає усім можливостям здійснення незалежного нагляду та не дозволяє оцінити виникнення та поширеність актів катувань і сексуального насильства» [3].

Так, беззаперечним є той факт, що ситуація до 22 лютого 2022 р. щодо протидії гендерно зумовленому насильству в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) не стояла так гостро для України. Саме повномасштабне вторгнення російської федерації, початок міграційних процесів на території нашої держави, насильство і тортури щодо цивільного населення та військовополонених, втрата житла показали наявні прогалини в національному законодавстві щодо реагування на такі грубі порушення міжнародного та міжнародного гуманітарного права. Серед прогалин звертаємо увагу на відсутність у законодавстві визначення гендерно зумовленого насильства, механізму захисту постраждалих від такого насильства, що вказує на відсутність державної цільової програми протидії таким діям, а також кола суб'єктів протидії.

Станом на 1 вересня 2023 р. Офісом Генеральної прокуратури України обліковано 231 факт сексуального насильства в умовах конфлікту, зокрема: Херсонська область – 69, Київська область – 52, Донецька область – 55,

Харківська область – 21, Запорізька область – 15, Чернігівська область – 5, Луганська область – 3, Миколаївська область – 9, Сумська область – 2. Але це лише частина тих кримінально протиправних діянь, які Кримінальний кодекс України відносить до гендерно зумовленого насильства, адже за своєю суттю воно охоплює: каліцтво статевих органів (частина перша статті 121), побої та мордування (стаття 126), домашнє насильство (стаття 126-1), катування (стаття 127), незаконне проведення абортів або стерилізації (стаття 134), незаконне проведення дослідів над людиною (стаття 142), порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (стаття 143), насильницьке донорство (стаття 144), торгівля людьми (стаття 149), примушування до шлюбу (стаття 151-2), зґвалтування (стаття 152), сексуальне насильство (стаття 153), порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (стаття 161), ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (стаття 300), ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (стаття 301), одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (стаття 301-1), проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (стаття 301-2), створення або утримання місць розпусти і звідництво (стаття 302), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (стаття 303), насильство над населенням у районі воєнних дій (стаття 433), порушення законів і звичаїв війни (стаття 438), геноцид (стаття 442).

Що ж стосується спеціальних суб'єктів протидії гендерно зумовленому насильству в умовах збройного конфлікту (воєнного стану), то важливу роль у розслідуванні таких кримінальних правопорушень відіграє Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту (реорганізовано у 2019 р. із Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту), у структурі якого виокремлено Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством. Також такі кримінально протиправні діяння російської федерації в Україні розслідують Національна поліція України, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України. Процесуальне керівництво здійснює Офіс Генерального прокурора України. Органи прокуратури представляють сторону обвинувачення у судах та слідкують за дотриманням законів, міжнародних норм і практик під час документування воєнних злочинів.

Окрім того, в Україні в рамках імплементації положень Меморандуму між Організацією Об'єднаних Націй та Урядом України про співробітництво щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, створено Міжвідомчу робочу групу з питань протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією РФ проти України, та надання допомоги постраждалим (дорадчий орган при Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків).

Підсумовуючи, слід зауважити, що складно оцінити роль певних спеціальних суб'єктів у протидії гендерно зумовленому насильству в умовах збройного конфлікту (воєнного стану), адже значна інформація, яка стосується їх діяльності, має обмеження. Саме тому на законодавчому рівні необхідно розробити комплексну програму протидії гендерно зумовленому насильству в умовах збройного конфлікту (воєнного стану), що дозволить визначити проблеми та шляхи їх розв'язання, а також коло державних органів, громадських організацій, соціальних груп, службових осіб чи громадян, необхідних для її виконання.

Список використаних джерел:

1. Бутенко В.Б. Сучасний погляд на систему суб'єктів протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2021. № 3. С. 115–120.
2. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : навч. посібник. Харків : Право, 2014. 513 с.
3. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні. 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р. / Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_UA.pdf (дата звернення: 05.11.2023).